

ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น

=====

ความเชื่อและแนวคิดของบุคคลและสังคมหนึ่ง ๆ มักมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคมนั้น ๆ ซึ่งความเชื่อร่วมกันเรื่องหนึ่งเรื่องใดในสังคมจะโยงใยและกระทบถึงบุคคลในสังคมนั้น ๆ ให้เป็นหนึ่งเดียวเป็นชุมชนที่มีวัฒนธรรมร่วมกัน ซึ่งจะนำไปสู่ความกลมเกลียวในสังคม และความเชื่อดังกล่าวก็มักถูกถ่ายทอดไปยังลูกหลานและคนรุ่นหลังต่อไป หากความเชื่อนั้นเป็นสิ่งที่ดีงามและได้รับการพิสูจน์ว่าเป็นจริงสมเหตุสมผล มักจะได้รับความเชื่อถือและถูกปลูกฝังถ่ายทอดให้กับเยาวชนในรุ่นต่อไป สืบทอดต่อเป็นวัฒนธรรมและแนวปฏิบัติของสังคมนั้น ๆ ตัวอย่างเช่น ความเชื่อเรื่อง บุญ-บาป หรือทำดีได้ดี-ทำชั่วได้ชั่ว ของสังคมไทยในอดีต หรือความเชื่อเรื่องความกตัญญูต่อบรรพบุรุษของสังคมจีนในอดีต ยังส่งต่อมาถึงปัจจุบัน เป็นต้น ซึ่งความเชื่อดังกล่าวอาจจัดได้ว่าเป็นปรัชญาของชุมชนนั้น ๆ

1. ความหมายของปรัชญาและปรัชญาการศึกษา

คำว่า “ปรัชญา” ตามพจนานุกรมฯ หมายถึง “วิชาว่าด้วยหลักแห่งความรู้และความจริง” ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Philosophy” และมาจากรากศัพท์ในภาษากรีกว่า “Philosophia” ซึ่งประกอบขึ้นมาจากศัพท์คำว่า “Phileo” แปลว่า “รัก” และ “Sophia” แปลว่า “ภูมิปัญญา” หรือ wisdom ดังนั้น ปรัชญาจึงมีความหมายตามรากศัพท์ว่า “ความรักที่มีต่อภูมิปัญญา” ภูมิปัญญาเป็นเรื่องของกระบวนการคิดความเชื่อหรือแนวคิดที่เกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ภูมิปัญญานี้อาจจะได้มาโดยวิธีใดวิธีหนึ่ง หรือหลายวิธีประกอบกัน ได้แก่ การสังเกต การจดจำ การประเมินค่า การเข้าใจถึงเรื่องจิตใจ และวิญญาณ การเข้าใจถึงธรรมชาติของความเป็นไปและการเรียนรู้ เป็นต้น ดังนั้น หากจะพิจารณาถึงความหมายของปรัชญาในทัศนะของนักวิชาการแล้ว กล่าวได้ว่า “ปรัชญา” คือ “วิธีการคิดอย่างมีระบบระเบียบเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้ว หรือเป็นความพยายามที่จะค้นหาความสอดคล้องของแนวความคิด และประสบการณ์ทั้งหมด” (Kneller, 1964 อ้างถึง สัจด์ อุทรานันท์, 2532)

ข้อแตกต่างระหว่างปรัชญาการศึกษาและปรัชญาทั่วไป (ปรัชญาบริสุทธิ์) ปรัชญาทั่วไป มักหมายถึง วิธีการคิดอย่างมีระเบียบที่เกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้ว เพื่ออธิบายความสอดคล้องของแนวคิดด้วยเหตุและผล ส่วนปรัชญาการศึกษามักเชื่อมโยงแนวคิดดังกล่าวในประเด็นการจัดการศึกษา ดังนั้น ปรัชญาการศึกษามักเกี่ยวข้องกับคำถามต่าง ๆ ในลักษณะเดียวกันกับปรัชญาทั่วไป ถึงแม้ว่าบางครั้งคำถามจะไม่เหมือนกันก็ตาม แต่จุดหมายปลายทางของคำถามนั้น จะเป็นไปในทำนองเดียวกัน ยกตัวอย่างเช่น ปรัชญาทั่วไป ถามว่า “บุคคลเรียนรู้ได้อย่างไร” นักปรัชญาการศึกษาจะถามต่อจากคำถามนี้ต่อไปอีกขั้นหนึ่งก็คือ “สภาพห้องเรียนควรจะเป็นอย่างไร ถ้าจะทำให้คนอยากเรียนรู้มากที่สุด” “จะจัดประสบการณ์เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์อย่างไร” เป็นต้น นอกจากนี้ ปรัชญาการศึกษาจะพูดถึงเรื่องเฉพาะที่จะนำไปใช้กับการศึกษาเท่านั้น การจะมองถึงปัญหาเกี่ยวกับด้านการศึกษาได้อย่างลึกซึ้ง ก็จำเป็นต้องใช้ความเข้าใจในเรื่องปรัชญาทั่วไปด้วยทุกครั้งเสมอ ดังนั้นลักษณะของปรัชญาการศึกษาก็จะมีความคล้ายคลึงกับปรัชญาทั่วไปนั่นเอง กล่าวคือ ปรัชญาการศึกษาจะเกี่ยวข้องกับ อภิปรัชญา (Metaphysics) ญาณวิทยา (Epistemology) และคุณวิทยา (Axiology) เช่นเดียวกันปรัชญาทั่วไป

1. อภิปรัชญา (Metaphysics หรือ Ontology) เฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

อภิปรัชญา หมายถึงศาสตร์ที่ว่าด้วยความเป็นจริงหรือสสารัตถะ (Reality Essence) ว่ามีจริงหรือไม่ ศึกษาความมีอยู่ของความจริง หรือสสารัตถะนั้นเป็นจริงอย่างไร “เป็นการศึกษาปรัชญาที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่อยู่นอกเหนือจากการเห็นทั่ว ๆ ไป หรือความรู้ที่อยู่นอกเหนือการรู้เห็นใด ๆ แต่สามารถรู้และเข้าใจด้วยเหตุผล” เรื่องที่เกี่ยวข้องกับอภิปรัชญา ได้แก่ การเรียนรู้เพื่อหลักความจริงต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น การกล่าวว่า “มนุษย์ศึกษาเพื่อหลักความจริงต่าง ๆ” สิ่งนี้นักศึกษาจะต้องคิดต่อไปก็คือ “ความจริงคืออะไร” ความจริงอาจจะเป็นวัตถุหรือสิ่งที่รับรู้ด้วยการสัมผัสทั้ง 5 คือ ตา หู จมูก ลิ้น และกาย ก็ได้ หรือความจริงอาจจะเป็นสิ่งที่ไม่มีตัวตน เป็นนามธรรมก็ได้

เช่น ความจริงที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ความดี ความถูกต้องดีงาม คำถามต่าง ๆ ที่มักถูกใช้ในทางวิทยาศาสตร์ วรรณคดี ก็มักจะเกี่ยวข้องกับอภิปรัชญาอยู่มาก นักการศึกษาผู้ที่ไม่มีความรู้ความเข้าใจถึงอภิปรัชญาดีพอ ก็ย่อมจะเกิดความยากลำบากในการที่จะอธิบายปัญหาต่าง ๆ กับผู้เรียนให้เข้าใจโดยแจ่มแจ้ง

2. ญาณวิทยา (Epistemology) และตรรกวิทยา (Logic) ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

ญาณวิทยา หรือเรียกอีกอย่างว่า ทฤษฎีความรู้ (Theory of Knowledge) จะอธิบายถึงปัญหาเกี่ยวกับที่มาของความรู้ แหล่งเกิดของความรู้ ธรรมชาติของความรู้ และเหตุแห่งความรู้ที่แท้จริง ศึกษาเกี่ยวกับธรรมชาติของความจริง ส่วนตรรกวิทยาหรือตรรกศาสตร์ (logic) เป็นสาขาที่เกี่ยวกับการแสวงหาเหตุผล ข้ออ้าง ข้อสรุป เพื่อให้เกิดความเชื่ออย่างมีเหตุผล วิธีคิดอย่างมีเหตุผลของตรรกวิทยานำมาเป็นเครื่องมือในการคิดทางปรัชญา และตรวจสอบความผิดถูกในการโต้แย้ง ที่คิดต่างของบุคคล ตรรกวิทยาในปรัชญามี 2 วิธีคือ 1) อนุมานวิธี คือ การหาความจริงจากสิ่งที่เราเชื่อว่าเป็นจริงจากข้อสรุปที่ถูกต้องเหมาะสมที่มีอยู่ก่อนแล้ว 2) อุปมานวิธี คือ การหาความจริงหรือการคิดหาเหตุผลด้วยการพิจารณาข้อปลีกย่อยอื่นด้วยการทดลอง ค้นคว้า แล้วนำมาเป็นข้อสรุปหากฎเกณฑ์ ซึ่งกระบวนการตรรกวิทยาทั้งสองชนิดดังกล่าว มักถูกนำมาใช้ในการวิจารณ์ อธิบายความ และสรุปผลงานวิจัย เพื่อหาข้อค้นพบใหม่ๆ หรือทฤษฎีใหม่ๆ ตามสมมติฐานนั่นเอง

3. คุณวิทยา (Axiology) ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

คุณวิทยาเป็นการศึกษาเกี่ยวกับคุณค่า สามารถจำแนกออกเป็น 2 แขนง คือ สุนทรียศาสตร์ (Aesthetic) และจริยศาสตร์ (Ethics) คำถามหลักของคุณวิทยาคือ “อะไรคือความดี ความงาม” อย่างไรก็ตามนักจริยศาสตร์กับนักการศึกษาต่างก็ไม่ได้สนใจที่จะตั้งระบบจริยธรรมใด ๆ ขึ้นมา แต่ทั้งนักจริยศาสตร์กับนักการศึกษาต่างก็ศึกษาพื้นฐานทางการศึกษาว่า อะไรคือความดี อะไรคือความชั่ว อะไรคือความสวยงาม หรืออะไรคือความน่าเกลียด

ในทางปฏิบัติผู้ที่ทำหน้าที่เป็นครูผู้สอน อาจไม่ต้องเข้าใจถึงความสัมพันธ์ของอภิปรัชญากับการศึกษาก็ได้ แต่หากไม่เข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับญาณวิทยา และตรรกศาสตร์แล้ว ก็อาจจะทำให้การจัดการศึกษาเป็นไปด้วยความลำบาก ส่วนคุณวิทยานั้น เป็นปัญหาที่ครูและนักเรียนจะต้องพบโดยหลีกเลี่ยงไม่ได้ ยกตัวอย่าง เช่น ในการสอนนิชาวรรณคดีหรือประวัติศาสตร์ ทั้งครูและนักเรียนก็มักจะพบว่าเรื่องที่กำลังศึกษาหรือเรียนอยู่นั้น ดี งาม ชั่ว หรือเลวอย่างไร ครูที่มีความรู้ความเข้าใจว่าประเทศชาติ สังคม และชีวิตที่ดีคืออย่างไร ก็ย่อมจะสามารถกำหนดได้ว่า โรงเรียนและนักเรียนที่ดีควรเป็นเช่นใด ในทางตรงกันข้ามครูที่ไม่เข้าใจเรื่องคุณค่าต่าง ๆ ที่ดีพอ ก็ย่อมจะทำให้ไม่สามารถอบรมสั่งสอนนักเรียนให้ถูกต้องตามความต้องการของสังคมได้

2. ความสำคัญของปรัชญาการศึกษา

ดังได้กล่าวมาแล้ว ความเชื่อที่ดีงามของสังคมมักจะถูกปลูกฝังให้กับคนรุ่นต่อไปของสังคมซึ่งเป็นการสำคัญในอนาคต ดังนั้นปรัชญาหรือปรัชญาทั่วไปกับปรัชญาการศึกษามีความใกล้ชิดกันมาก ปรัชญาทั่วไปเป็นการศึกษาเกี่ยวกับความจริง วิธีการค้นหาความจริงและคุณค่าของสิ่งต่างๆ ในสังคม แต่ปรัชญาการศึกษาเป็นการนำเอาปรัชญาทั่วไปมาประยุกต์เพื่อนำไปจัดการศึกษา ซึ่งการจัดการศึกษาทั่วไปเพื่อพัฒนาบุคคลพัฒนาสังคมชุมชนให้เกิดความสงบสุข อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ดังนั้น ปรัชญาทั่วไปกับปรัชญาการศึกษาจึงมีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก ซึ่งนักปรัชญาและนักการศึกษาที่มีแนวคิดขึ้นนำตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงสมัยปัจจุบันมักเป็นบุคคล คนเดียวกัน เช่น John Locke, Immanuel Kant, Johann Herbart, John Dewey เป็นต้น นอกจากนี้ ไม่เพียงแต่จุดเริ่มต้นและวิวัฒนาการของปรัชญาและปรัชญาการศึกษาเท่านั้นที่เหมือนกัน แต่ทั้งปรัชญาและปรัชญาการศึกษายังมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกันอีกด้วย กล่าวคือ ทั้งปรัชญาและปรัชญาการศึกษาจะสนใจเกี่ยวกับเรื่องราวของมนุษย์ ซึ่งได้แก่ ธรรมชาติ ความรู้ ความสัมพันธ์ และ

พฤติกรรมของมนุษย์ และขณะเดียวกันสาขาวิชาทั้งสองต่างก็มีความสนใจร่วมกันในเรื่องที่จะทำให้ชุมชน สังคม ประเทศชาติ และชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น มีสันติและอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

ปรัชญาการศึกษาเป็นปรัชญาที่ประยุกต์มาจากปรัชญาทั่วไป โดยมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ตัวอย่าง ปรัชญาการศึกษา ที่นักการศึกษา มักกล่าวอ้างถึง (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบปรัชญาทั่วไปและปรัชญาการศึกษา (ดัดแปลงจาก สัต อุทรานนท์, 2532)

สมัย	ปรัชญาทั่วไป	ปรัชญาการศึกษา
สมัยเก่า	จิตนิยม (Idealism)	สารัตถนิยม (Essentialism)
	สัจนิยม (Realism)	
	นีโอ-ธอมิสซึม (Neo-Thomism)	นิรันตรนิยม (Perennialism)
สมัยกลาง	ปฏิบัตินิยม (Pragmatism)	พิพัฒน์นิยม (Progressivism)
		ปฏิรูปนิยม (Reconstructionism)
สมัยปัจจุบัน (2532)	ภาวะนิยม (Existentialism)	ภาวะนิยม (Existentialism)
	ปรัชญาวิเคราะห์ (Philosophical Analysis)	ปรัชญาวิเคราะห์ (Philosophical Analysis)

ปรัชญาการศึกษาในกลุ่มต่าง ๆ มีพื้นฐานจากความเชื่อหรือแนวคิดด้านปรัชญาแตกต่างกันออกไป และเนื่องจากการศึกษาเป็นศาสตร์ประยุกต์ ดังนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่นักการศึกษาและนักพัฒนาหลักสูตรจะต้องศึกษาถึงแนวคิดต่าง ๆ ของปรัชญา เพื่อเป็นแนวคิดเพื่อทำความเข้าใจและมองปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างแจ่มแจ้ง เพื่อนำไปใช้ในการปรับปรุงพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอน นอกจากนี้ยังจะทำให้เกิดการวิเคราะห์เปรียบเทียบ เพื่อให้เกิดแนวความคิดใหม่ ๆ ด้านการศึกษาได้อีกต่อไป ดังนั้น เพื่อให้เกิดความเข้าใจในแนวความคิดของปรัชญา การศึกษากลุ่มต่าง ๆ จะขอยกตัวอย่างปรัชญาการศึกษาเฉพาะในส่วนที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงแนวทางการจัดการศึกษาและการเรียนการสอนในอดีตที่ผ่านมาเป็น เพื่อให้เข้าใจถึงกระบวนการพัฒนาหลักสูตรและการสอน โดยแยกเป็นประเด็น ๆ ดังต่อไปนี้

1. ปรัชญาสารัตถนิยม (Essentialism)

ปรัชญาสารัตถนิยม มีแนวคิดหลักเพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมของสังคม ซึ่ง บราเมลต์ ได้เปรียบเทียบการศึกษาแบบนี้ว่า **“เป็นแนวทางที่นำไปสู่การอนุรักษ์วัฒนธรรมของสังคม”** ซึ่งปรัชญาสารัตถนิยมมีรากฐานมาจากปรัชญา 2 กลุ่มคือ ลัทธิจิตนิยม (Idealism) และลัทธิสัจนิยม (Realism) เนื่องจากปรัชญาทั้ง 2 ลัทธินี้มีความเชื่อพื้นฐานแตกต่างกัน ดังนั้น ปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยม จึงแยกพิจารณาออกเป็น 2 กลุ่มตามรากฐานของปรัชญาดั้งเดิมตามประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1.1 ปรัชญาสารัตถนิยมตามแนวของลัทธิจิตนิยม

1) ความเชื่อแนวคิดทางสังคมและเป้าหมายการศึกษา ปรัชญาสารัตถนิยมตามแนวของลัทธิจิตนิยม มีแนวคิดที่ว่า **“บุคคลเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และเป็นเครื่องมือของสังคม”** ดังนั้นบุคคลจะต้องอุทิศตนเพื่อสังคมที่ตนเองอาศัย นอกจากนั้นยังมีความเห็นว่า **สิ่งที่สำคัญที่สุดที่สังคมพึงกระทำคือ การสะสม/อนุรักษ์มรดกของสังคมไว้ให้คนรุ่นต่อไป และช่วยสืบทอดวัฒนธรรมในสังคมให้คงอยู่ต่อไป**

ดังนั้นเป้าหมายทางการศึกษาตามความเชื่อดังกล่าว ตามทัศนะของนักปรัชญากลุ่มนี้ จึงมีความเห็นว่าโรงเรียนจะต้องพัฒนาคุณธรรม รักษาและถ่ายทอดซึ่งคุณธรรมของสังคมในอดีตให้คงอยู่ตลอดไปยังบุคคลรุ่นต่อไป ซึ่งสิ่งใดก็ตามที่สังคมยอมรับว่าเป็นสิ่งที่มีความจริง หรือเป็นสิ่งที่ดีงามแล้ว โรงเรียนหรือสถานศึกษาจะต้องถ่ายทอดสิ่งนั้นไปสู่คนรุ่นหลังต่อไป

2) **ลักษณะผู้เรียน** ในทัศนะของนักปรัชญาการศึกษากลุ่มนี้มีความเชื่อมั่นว่า ผู้เรียนเป็นบุคคลที่มีความรู้สึกนึกคิดที่จะเป็นสิ่งที่นั่นสิ่งนี้ได้ ดังนั้นถ้าหากผู้เรียนได้รับการอบรมสั่งสอนที่เหมาะสม ก็จะเป็นผู้ที่มีอุดมการณ์ตามที่ต้องการได้ ดังนั้นหน้าที่ของนักเรียนก็คือจะต้องเลียนแบบจากครูโดยครูเป็นต้นแบบ และศึกษาเล่าเรียนในรายวิชาต่าง ๆ ตามที่ครูกำหนดหรือครูเห็นว่าดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งรายวิชาที่เกี่ยวกับมานุษยวิทยา นอกจากนี้นักปรัชญากลุ่มนี้ยังมีความเชื่อว่าโดยธรรมชาติของผู้เรียนที่แท้จริงแล้ว ผู้เรียนจะเป็นผู้ที่ต้องทำดีที่สุด เพื่อจะทำให้ตนเองเป็นคนที่มีความสมบูรณ์มากที่สุด

3) **ลักษณะครูผู้สอน** เป็นบุคคลที่มีความสำคัญที่สุดในกระบวนการทางการศึกษา เพราะครูเป็นผู้ที่เป็นแบบอย่างหรือต้นแบบของนักเรียน และเป็นสัญลักษณ์ที่นักเรียนจะต้องทำตัวให้เป็นเช่นนั้น ดังนั้นครูจะต้องทำตัวให้ดีที่สุด และจะต้องพยายามฝึกนักเรียนให้เป็นคนที่มีอุดมการณ์ตามที่ต้องการ ครูเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของผู้เรียน และของสังคมนั้น

4) **ลักษณะหลักสูตรหรือเนื้อหา** นักปรัชญากลุ่มนี้มีความเห็นว่า หลักสูตรจะต้องเน้นการศึกษาวิชาประวัติศาสตร์ สิ่งดีงามของชุมชนตนเอง และประวัติบุคคลสำคัญ โดยถือว่าประวัติศาสตร์จะช่วยให้ผู้เรียนได้เข้าใจสังคมและชีวิตภายในสังคม ส่วนการศึกษาเกี่ยวกับมานุษยวิทยา จะช่วยให้เข้าใจมนุษย์ได้ดีขึ้น

5) **หลักการจัดการเรียนการสอน** ส่วนใหญ่จะใช้วิธีการบรรยาย อภิปรายและทำตามตัวอย่างที่มีอยู่ สอนเนื้อหาและวิธีการเดิม ๆ ที่มีการสืบทอดต่อกันมาตั้งแต่อดีต

6) **บทวิจารณ์** ข้อสังเกตนักปรัชญากลุ่มสารัตถนิยมตามแนวของจิตนิยมมีข้อสังเกตดังนี้ 1) นักปรัชญากลุ่มนี้แยกร่างกายและจิตใจออกจากกัน ซึ่งเป็นการผิดจากสภาพความเป็นจริงของสังคมซึ่งไม่สามารถแยกได้ 2) ไม่คำนึงถึงประสบการณ์เดิมของผู้เรียน ความแตกต่างของผู้เรียน และไม่สนใจความต้องการของผู้เรียน แต่มักสอนในสิ่งที่ผู้สอนอยากสอน ในความเป็นจริงแล้วถึงแม้ความรู้หรือข้อความรู้ทุกอย่างไม่ได้เกิดจากประสบการณ์ทั้งหมดก็ตาม บางส่วนเกิดจากข้อค้นพบ และสิ่งที่ไม่ความมองข้ามว่า ผู้เรียนทุกคนมีความรู้และประสบการณ์เดิมที่แตกต่างกัน ความต้องการของผู้เรียนแต่ละคนก็แตกต่างกัน 3) การตั้งจุดประสงค์และเป้าหมายของการศึกษาของนักปรัชญากลุ่มสารัตถนิยมนี้ เป็นสิ่งที่สูงเกินไป ซึ่งโดยธรรมชาติแล้ว มนุษย์ไม่สามารถจะกระทำอะไรที่สมบูรณ์แบบที่สุดได้ทุกอย่าง 4) การจัดการศึกษาในแนวทางของปรัชญากลุ่มจิตนิยมจะเป็นแนวทางนำไปสู่ระบบเผด็จการทางการศึกษาได้ 5) การให้การศึกษาที่เน้นด้านมานุษยวิทยาแต่เพียงอย่างเดียว (เกิดความสุดขั้ว) ทำให้ไม่มีการยอมรับความก้าวหน้าของกลุ่มวิทยาศาสตร์ หรือความเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีได้

1.2 ปรัชญาสารัตถนิยมตามแนวของลัทธิสำนึกนิยม

1) **ความเชื่อแนวคิดทางสังคมและเป้าหมายการศึกษา** ปรัชญาสารัตถนิยมตามแนวลัทธิสำนึกนิยม ได้กำหนดนโยบายทางสังคมในลักษณะใกล้เคียงกับลัทธิจิตนิยมซึ่งเน้นการอนุรักษ์วัฒนธรรมอันเป็นมรดกของสังคมเช่นเดียวกัน แต่มรดกทางสังคมในทัศนะของนักปรัชญากลุ่มนี้จะหมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์จะต้องเรียนรู้เกี่ยวกับกฎเกณฑ์ทางธรรมชาติ

ดังนั้นเป้าหมายทางการศึกษาตามแนวคิดสารัตถนิยมกลุ่มสำนึกนิยม เพื่อค้นหาความจริงต่าง ๆ ที่มีอยู่ และเพื่อขยายความจริงและผสมผสานความจริงที่ได้รู้แล้วไปยังคนรุ่นต่อไป โดยเฉพาะความรู้เกี่ยวกับชีวิตทั่วไป และเกี่ยวกับหน้าที่ในอาชีพต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้ความจริงที่มีทฤษฎีสันับสนุน หรือความรู้ที่แจ้งชัดอยู่แล้วในคนรุ่นหนุ่มสาวและคนชราไปยังคนรุ่นต่อไป

2) **ลักษณะผู้เรียน** นักเรียนจะไม่มีอิสระในการเลือกเรียน แต่จะต้องถูกดำเนินการไปตามกฎเกณฑ์ที่กำหนดและจะต้องอยู่ในระเบียบวินัยจนกระทั่งถึงวัยสมควรและสามารถกระทำสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

3) **ลักษณะครูผู้สอน** ผู้สอนจะต้องรับผิดชอบในการแนะนำสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่จริงให้นักเรียนได้รู้จัก ได้เรียนรู้โดยวิธีการบรรยาย สาธิต และประสบการณ์ตรง ผู้สอนจะต้องให้ผู้เรียนได้รู้ถึงกฎเกณฑ์และระเบียบต่าง ๆ ตาม

ธรรมชาติ และเพื่อเป็นการหลีกเลี่ยงความลำเอียงอันจะเกิดขึ้นจากครู นักปรัชญากลุ่มนี้จะใช้เครื่องช่วยสอนและสื่อต่าง ๆ ด้วย

4) **ลักษณะหลักสูตรหรือเนื้อหา** นักปรัชญากลุ่มสังคมนิยมจะมองหลักสูตรว่าเป็นสิ่งที่สามารถแบ่งแยกให้เป็นความรู้ย่อยที่สามารถวัดได้ประเมินได้ นักปรัชญากลุ่มสังคมนิยมหลายคนได้สนับสนุนแนวความคิดของ Thorndike (นักจิตวิทยาของกลุ่มพฤติกรรมนิยมและบิดาแห่งการวัดผลการศึกษา) ที่กล่าวว่า ถ้าสิ่งต่าง ๆ มีอยู่จริงแล้ว สิ่งนั้นจะต้องมีปริมาณและจะสามารถวัดได้ ดังนั้นลักษณะหลักสูตรของปรัชญาสารัตถนิยมตามแนวของสังคมนิยม นักเรียนจะต้องเรียนรู้การใช้เครื่องมือในการแสวงหาความรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ด้านภาษาในสังคมของตนเอง นักเรียนจะต้องคุ้นเคยกับวิธีการทางฟิสิกส์เคมี และชีววิทยา นักเรียนจะต้องเรียนวิทยาศาสตร์ที่เกี่ยวกับมนุษย์ วรรณคดีและศิลปะที่สำคัญต่าง ๆ ของสังคม และในขั้นสุดท้ายควรจะสอนให้รู้เกี่ยวกับปรัชญาและปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการนำเอาความรู้ไปสู่การปฏิบัติอีกด้วย

5) **หลักการจัดการเรียนการสอน** การเรียนการสอนจะเน้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริงต่าง ๆ เพื่อจะสามารถเข้าใจในกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ วิธีการสอนจะเน้นการอุปมาน (inductive) ซึ่งเป็นการสรุปกฎเกณฑ์จากข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ วิธีสอนที่นิยมใช้กันมากก็คือ การทัศนศึกษา การใช้ภาพยนตร์ ฟลิ้ม เครื่องบันทึกเสียง โทรทัศน์ และวิทยุหรือสื่อประกอบการเรียนการสอน

6) **บทวิจารณ์** การจัดการศึกษาตามแนวความคิดของปรัชญากลุ่มนี้ ส่วนใหญ่มุ่งเน้นอธิบายความสัมพันธ์ของเหตุและผล มักจะไม่คำนึงความเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม สิ่งที่ถูกวิพากษ์วิจารณ์มากอีกประการหนึ่งก็คือ การจัดการศึกษาตามแนวคิดนี้จะก่อให้เกิดระบบผูกขาด (ที่ว่าสิ่งใดควรสอนสิ่งใดไม่ควรสอน) ทั้งนี้ เพราะการที่ยอมให้ผู้หนึ่งหรือกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดเป็นผู้ชี้ว่าสิ่งใดเป็นความจริงสิ่งใดไม่เป็นความจริง สิ่งใดสำคัญสิ่งใดไม่สำคัญ สิ่งใดควรสอนสิ่งใดไม่ควรสอน ก็ย่อมจะเป็นอันตรายอย่างมากต่อสังคมประชาธิปไตย อย่างไรก็ตามโดยสรุปแล้วปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยม เน้นการถ่ายทอดทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นหลักหรือเป็นแก่นของสังคมในด้านความรู้ที่เป็นพื้นฐานเป็นหลัก ส่วนด้านทักษะก็เน้นทักษะที่จำเป็นในการแสวงหาความรู้เพื่อการดำรงชีวิต การจัดการเรียนการสอนเน้นการสอนที่เป็นแบบแผนเดิม หรือปฏิบัติตามระเบียบวินัยซึ่งได้กำหนดไว้อย่างเข้มงวดขันไมใช่เลือกเรียนอะไรง่าย ๆ ความเจริญก้าวหน้าหรือความคิดริเริ่มขึ้นกับครูผู้สอนจะเป็นผู้จัดหามาให้ ครูเป็นแบบอย่างให้กับผู้เรียน ฉะนั้นครูผู้สอนจะต้องได้รับการฝึกฝนอบรมมาเป็นอย่างดี การสอนเน้นให้ผู้เรียนรับรู้และการท่องจำ

2. ปรัชญานิรันตรนิยม (Perennialism)

ปรัชญานิรันตรนิยม เป็นปรัชญาการศึกษาที่ประยุกต์มาจากปรัชญาบริสุทธิ์ลัทธิ Neo-Thomism ซึ่งมีแนวความคิดว่า “ความจริงและความดีสูงสุดย่อมไม่เปลี่ยนแปลง หรือเป็นสิ่งที่เรียกว่า อมตะ” โดยเฉพาะเรื่องของความรู้ ค่านิยมและวัฒนธรรมที่ดี ไม่ว่าจะอยู่ที่แห่งไหนใดก็เป็นสิ่งที่ดีเสมอไม่ว่าเวลาจะเปลี่ยนไป

1) **ความเชื่อแนวคิดทางสังคมและเป้าหมายการศึกษา** ปรัชญานิรันตรนิยมมุ่งเน้นความสำคัญของความคงที่หรือความไม่เปลี่ยนแปลงของสิ่งที่มีคุณค่าเหล่านั้น

ดังนั้น ในทัศนะของนักปรัชญากลุ่มนี้จึงเชื่อว่า ความจริงหรือความรู้ในอดีตย่อมสามารถนำมาใช้ได้ในปัจจุบัน และถือว่าศีลธรรมและความรู้ต่าง ๆ มาจากวัดและมหาวิทยาลัย การปลูกฝังความรู้และพัฒนาความรู้ควรทำตั้งแต่วัยเป็นเด็ก และเชื่อว่าโรงเรียนที่ต่ำกว่าระดับอุดมศึกษาจะมีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมน้อยกว่าระดับอุดมศึกษา ดังนั้นเป้าหมายการศึกษาที่จัดสำหรับคนทุกคนในสังคม และทุกยุคทุกสมัยจะมีความเหมือนกัน นั่นก็คือจะเป็นการพัฒนาสติปัญญาและความสามารถของคนให้สูงขึ้น

2) **ลักษณะผู้เรียน** ปรัชญาการศึกษาของกลุ่มนิรันตรนิยมจะมีความเชื่อว่า นักเรียนเป็นผู้ที่มีเหตุผลและมีแนวโน้มที่จะก้าวไปสู่ความจริงและความรู้ต่าง ๆ ดังนั้นโรงเรียนจะต้องพัฒนาผู้เรียนให้ได้รับความจริงและความรู้เหล่านั้น นักเรียนจะต้องได้รับการพัฒนาให้เป็นผู้ที่มีเหตุผล ให้ความสำคัญและให้ความสำคัญในการกระทำสิ่งต่าง ๆ เป็นเลิศ

3) **ลักษณะครูผู้สอน** กลุ่มนิรันตรนิยมนั้นเชื่อว่า ครูจะเป็นตัวอย่างและเป็นผู้ควบคุมดูแลและรักษาระเบียบวินัย และเนื่องจากครูจะต้องเป็นผู้ที่ฝึกอบรมนักเรียนให้เป็นคนมีเหตุผลและเป็นผู้มีความตั้งใจในการทำงาน ดังนั้นครูจะต้องมีคุณลักษณะดังกล่าว และต้องเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับนักเรียน

4) **ลักษณะหลักสูตรหรือเนื้อหา** หลักสูตรในทัศนะของนักปรัชญากลุ่มนิรันตรนิยมประกอบด้วยเนื้อหาสาระ 2 ประเภท คือ เนื้อหาสาระที่เกี่ยวข้องกับจิตใจซึ่งส่วนใหญ่จะเน้นการศึกษาทางมานุษยวิทยา และนักปรัชญากลุ่มนิรันตรในสหรัฐอเมริกาหลายคนได้สนับสนุนแนวความคิดที่จะให้ใช้เรื่องราวและวรรณคดีจากหนังสือ *The Great Book* เป็นวิชาพื้นฐานของหลักสูตรระดับอุดมศึกษา ทั้งนี้ เนื่องจากมีความเห็นว่า เรื่องราวในหนังสือดังกล่าวได้รับการพิสูจน์ด้วยกาลเวลามาแล้ว ว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญค่าที่ติงาม สามารถสืบทอดต่อไปยังอนุชนรุ่นต่อไป

5) **หลักการจัดการเรียนการสอน** การจัดการเรียนการสอนของกลุ่มนิรันตรนิยมได้ตั้งอยู่บนรากฐานของการฝึกอบรมทางจิตใจและปัญญาโดยใช้เนื้อหาวิชาต่างๆ และเนื่องจากว่าธรรมชาติของผู้เรียนมีความต้องการอยากจะได้เรียนรู้สิ่งต่างๆ เป็นทุนเดิม ดังนั้นนักปรัชญากลุ่มนิรันตรนิยมจึงใช้ธรรมชาติดังกล่าวของผู้เรียนเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอน เพื่อให้ผู้เรียนก้าวไปสู่ความมีเหตุผล วิธีการสอนที่กลุ่มนิรันตรนิยมได้ใช้มากก็คือ วิธีการบรรยายเพื่อให้ผู้เรียนได้มีความเข้าใจในสิ่งต่างๆ นอกจากนี้ยังได้ใช้วิธีการให้ท่องจำเนื้อหาสาระต่างๆ และวิธีการถาม-ตอบ (ปุจฉา-วิสัชนา) อีกด้วย

6) **บทวิจารณ์** การจัดการศึกษาตามแนวคิดของนักปรัชญานิรันตรนิยมได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ว่า กลุ่มนี้สนใจเรื่องราวในอดีตเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากเชื่อว่า โลกปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีมีมากขึ้น การจะละเลยความก้าวหน้าในปัจจุบันจึงเป็นสิ่งที่ไม่สมควรอย่างยิ่ง ประการต่อไปก็คือ ความจริงสุดยอดในทัศนะของนักปรัชญานิรันตรนิยมมักได้มาโดยการนึกคิดและยึดติดกับศาสนา (คริสต์ศาสนา) โดยข้อเท็จจริงดังกล่าวบางเรื่องเมื่อมีการทดสอบโดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์แล้ว พบว่ามีความผิดพลาดอยู่มาก และประการสุดท้ายกลุ่มนิรันตรนิยมมักจะมองว่า ความรู้เป็นเรื่องที่มีความสิ้นสุดในตัวของมันเอง ซึ่งการมองในลักษณะดังกล่าวนี้ถือว่าเป็นเหตุผลไม่เพียงพอสำหรับเรื่องของการจัดการศึกษา ดังนั้นเมื่อเปรียบเทียบกับปรัชญากลุ่มสารัตถนิยมแล้ว ปรัชญากลุ่มนิรันตรนิยม เน้นหนักไปทางด้านการพัฒนาปัญญา การใช้เหตุผล โดยยึดความรู้ที่ได้รับการยอมรับแล้วมากกว่าแนวความรู้ใหม่ๆ จึงมักถูกมองว่าอยู่ในกลุ่มพวกหัวสูงกลุ่มพวกนักปราชญ์ จนลืมนึกไปว่าผู้เรียนกลุ่มปัญญาปานกลางและต่ำก็สามารถเป็นพลเมืองดีและสามารถทำประโยชน์ให้กับสังคมได้เช่นกัน

3. ปรัชญาพิพัฒน์นิยม (Progressivism)

ปรัชญาพิพัฒน์นิยม เป็นปรัชญาที่ประยุกต์มาจากปรัชญาบริสุทธิกลุ่มปฏิบัตินิยม (Pragmatism) พิพัฒน์นิยมหมายถึง การนิยมหาความรู้ที่มีประสิทธิภาพ มีเสรีภาพในการเรียน การค้นคว้า การทดลอง เพื่อพัฒนาประสบการณ์และความรู้อยู่เสมออย่างไม่หยุดนิ่ง แนวความคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาตามปรัชญาพิพัฒน์นิยมมีดังนี้

1) **ความเชื่อแนวคิดทางสังคมและเป้าหมายการศึกษา** นักปรัชญาการศึกษากลุ่มพิพัฒน์นิยมจะถือว่าโรงเรียน เป็นเครื่องมือของสังคมที่ใช้สำหรับถ่ายทอดวัฒนธรรมอันเป็นมรดกของสังคมไปสู่อนุชนรุ่นหลัง โรงเรียนที่ดีควรสามารถสะท้อนให้เห็นถึงสิ่งต่างๆ ที่ยอมรับในสังคม และสามารถนำพาผู้เรียนไปสู่ความสุขของชีวิตในอนาคต การดำเนินการต่างๆ ตามปรัชญาการศึกษากลุ่มนี้จะเน้นวิธีการประชาธิปไตย

เป้าหมายการศึกษา นักปรัชญากลุ่มพิพัฒน์นิยมมีความเห็นว่าเป้าหมายที่สำคัญที่สุดของการศึกษาก็คือ การสร้างสถานการณ์ที่จะสร้างความก้าวหน้าให้แก่ผู้เรียนให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ และถือว่าโรงเรียนเป็นสถาบันที่จะต้องมีส่วนในการเปลี่ยนแปลงทางสังคมให้ดีขึ้น

2) **ลักษณะผู้เรียน** เป็นผู้ที่จะต้องพบกับสภาพแวดล้อมต่างๆ นักเรียนเป็นศูนย์กลางการเรียน และได้ยอมรับว่านักเรียนแต่ละคนจะมีความแตกต่างกัน ดังนั้นการจัดการเรียนการสอนควรคำนึงถึงความแตกต่างของผู้เรียน

3) **ลักษณะครูผู้สอน** ภาระหน้าที่ของครูก็คือ แนะนำแนวทางให้แก่ผู้เรียนในการทำกิจกรรมต่าง ๆ พร้อมกับจัดสภาพแวดล้อมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ได้มากที่สุด ครูจะต้องเป็นผู้หนึ่งที่มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนการสอน เช่นเดียวกับนักเรียน และมีหน้าที่ช่วยเหลือสนับสนุน นักเรียนในการพัฒนาโครงการต่าง ๆ ที่นักเรียนได้ทำอยู่ เป็นผู้สนับสนุนให้นักเรียนได้ร่วมมือกันทำงานมากกว่าการแข่งขันกันในการกระทำสิ่งต่าง ๆ

4) **ลักษณะหลักสูตรหรือเนื้อหา** ในทัศนะของปรัชญากลุ่มพิพัฒน์นิยมจะยึดเอาผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียน และคัดค้านอย่างยิ่งต่อหลักสูตรที่ยึดเอาวิชาเป็นศูนย์กลาง การเรียนการสอนมักยึดเอาความต้องการของผู้เรียนเป็นหลัก ดังนั้นหลักสูตรจึงมีความยืดหยุ่นมากที่สุด ขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้เรียนเป็นประการสำคัญ หลักสูตรแบบนี้มีชื่อเรียกว่า “หลักสูตรประสบการณ์ (experience curriculum)” หรือ “หลักสูตรที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (child centered curriculum)”

5) **หลักการจัดการเรียนการสอน** ใช้วิธีการเรียนการสอนในหลายลักษณะที่เห็นว่าจะนำมาใช้ได้ และมีความแตกต่างกันตั้งแต่จัดแบบตามสบายจนกระทั่งถึงแบบที่มีระเบียบแบบแผน สำหรับวิธีการที่นิยมใช้มากก็คือการทำโครงการ การอภิปรายกลุ่ม และการแก้ปัญหาเป็นรายบุคคล การจัดการเรียนการสอนตามแนวความคิดของกลุ่มพิพัฒน์นิยม จะเน้น “คิดอย่างไร” มากกว่า “คิดอะไร” นั่นคือ เน้นกระบวนการมากกว่าจุดหมายปลายทาง หรือผลลัพธ์ของการเรียน

6) **บทวิจารณ์** ได้มีการศึกษาได้วิจารณ์เกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาของกลุ่มพิพัฒน์นิยมไว้ดังต่อไปนี้ 1) จากหลักการที่ยึดเอาผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียน และกิจกรรมที่นักเรียนได้ทำเอง จะช่วยให้เด็กเรียนสามารถก้าวไปสู่การปรับปรุงตนเองให้ดีขึ้น สามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมได้ดีขึ้นและมีชีวิตที่ดีขึ้น คำถามจึงอยู่ที่การปรับปรุงตนเองให้ดีขึ้น การเข้าสังคมได้ดีขึ้น และมีชีวิตที่ดีขึ้นนั้นมีความหมายอย่างไร สอนอย่างไร 2) ข้อที่ถูกต้องคืออย่างหนึ่งก็คือ การให้ผู้เรียนได้เรียนตามความสนใจของตนเอง โดยทั่วไปเชื่อว่าจะให้อิสระกับผู้เรียนในระดับสูงกว่าปริญญาตรีในการเลือกเรียนแขนงวิชาต่าง ๆ ก็เนื่องจากว่าเป็นผู้ที่มีความวุฒิภาวะทางสติปัญญาสูงเพียงพอ แต่การให้ผู้เรียนซึ่งยังไม่มีความพร้อมทางสติปัญญาเลือกเรียนสิ่งต่าง ๆ ตามความสนใจของผู้เรียนนั้น อาจประสบความล้มเหลวในที่สุด 3) การที่นักปรัชญากลุ่มพิพัฒน์นิยมสนับสนุนให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง โดยอาศัยความร่วมมือจากเพื่อนและคำแนะนำของครูนั้น ได้มีผู้คัดค้านว่าเนื่องจากความรู้มีอยู่มาก และขณะเดียวกันผู้เรียนก็ยังไม่มีความสามารถจำแนกได้ว่าความรู้ใดมีความจำเป็นและความรู้ใดไม่มีความจำเป็น ดังนั้น กลุ่มผู้คัดค้านจึงมีความเห็นว่าผู้เรียนควรจะได้เรียนในสิ่งที่ผู้เชี่ยวชาญได้เสนอแนะให้มากกว่าจะเลือกหรือตัดสินใจด้วยตนเอง 4) จากการที่กลุ่มพิพัฒน์นิยมได้กล่าวว่าการเรียน โดยการแก้ปัญหานั้นนำไปสู่ความงอกงามทางสติปัญญา และได้้นำเอาผลการศึกษาค้นคว้าจาก การวิจัย *Eight Years Study* (โครงการปฏิบัติการศึกษา ประเทศสหรัฐอเมริกา) มายืนยันนั้น ก็มีผู้คัดค้านว่าในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ยังมีตัวแปรอีกมากมายที่ยังไม่ได้ควบคุม ดังนั้น การจะสรุปว่าการเรียนด้วยการแก้ปัญหานั้นเป็นการเรียนที่ดีที่สุดนั้นยังไม่เพียงพอ 5) จากการที่กลุ่มพิพัฒน์นิยมกล่าวว่า ผู้เรียนเป็นเด็กไม่ใช่ผู้ใหญ่ที่ย่อส่วนลงมา การพัฒนาการด้านความคิดยังไม่สมบูรณ์เหมือนผู้ใหญ่ ดังนั้น การจัดการเรียนการสอนจึงควรจัดเพื่อผู้เรียนโดยตรง มีผู้คัดค้านว่า ถ้าหากไม่คำนึงถึงลักษณะที่ผู้เรียนควรจะทำเช่นไรเมื่อเขาเป็นผู้ใหญ่แล้ว ถ้าผู้เรียนต้องการที่จะเป็นผู้ที่สังคมไม่ปรารถนา เช่น ใช้ชีวิตเป็นอันธพาลจะทำอย่างไร 6) การที่กลุ่มพิพัฒน์นิยมสนับสนุนให้มีการร่วมมือกันมากกว่าการแข่งขันก็มีผู้ท้วงติงว่า ถ้าหากไม่มีการแนะนำถึงความร่วมมือในสิ่งที่ควรทำหรือไม่ควรทำแล้ว บางครั้งการร่วมมืออาจนำไปสู่การร่วมมือในทางที่ผิดพลาดได้ 7) การที่กลุ่มพิพัฒน์นิยมกล่าวว่า ปรัชญาการศึกษาของกลุ่มนี้ เป็นระบบการศึกษาในรูปแบบของประชาธิปไตย ดังนั้น ในสายตาของกลุ่มนี้จึงมองการศึกษาของประเทศอื่น เช่น การศึกษาของประเทศฝรั่งเศส ว่าไม่เป็นประชาธิปไตย ทั้งๆ ที่การศึกษาในประเทศเหล่านั้นก็มีความเป็นประชาธิปไตย และเป็นที่ยอมรับกันของคนทั่วทั้งประเทศ 8) สิ่งที่ถูกโจมตีจากประชาชนเป็นอย่างมากคือ จากการที่ไม่เน้นความสำคัญด้านเนื้อหาวิชา ทำให้ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์สู่ประเทศรัสเซียไม่ได้ กล่าวคือในปี ค.ศ.1957 รัสเซียได้ส่งดาวเทียมสปุตนิก (sputnik) ขึ้นไปสู่อวกาศเป็นประเทศแรก โดยเหตุนี้การศึกษาแบบพิพัฒน์นิยมจึงถูกโจมตีว่า สนใจแต่ผู้เรียน แต่ไม่สนใจเนื้อหาวิชาการศึกษาเลย (Kneller, 1964 อ้างถึงใน สกต

อุทรานันท์, 2532) เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่า การจัดการศึกษาตามแนวพัฒนานิยมมีแนวโน้มในการต่อต้านแนวความคิดการจัดการศึกษาแบบเก่า ที่เน้นระเบียบวินัย เน้นการเรียนการสอนที่เข้มงวด ที่ต้องทำแบบฝึกหัดตามหลักสูตรและท่องจำเป็นหลัก การจัดการศึกษาตามแนวพัฒนานิยมจะเน้นกระบวนการมากกว่าเนื้อหา

4.ปรัชญาปฏิรูปนิยม (Reconstructionism)

ปรัชญาปฏิรูปนิยม มีรากฐานมาจากปรัชญาปฏิบัตินิยม (Pragmatism) เช่นเดียวกับปรัชญาพัฒนานิยม โดยทั่วไปถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของปรัชญาการศึกษาแบบพัฒนานิยม บิดาของปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยมนี้ คือ Theodor Brameld

1)ความเชื่อแนวคิดทางสังคมและเป้าหมายการศึกษา กลุ่มปฏิรูปนิยมมีความเชื่อว่า การศึกษาเป็นเครื่องมือโดยตรงสำหรับการเปลี่ยนแปลงสังคม ในภาวะที่สังคมกำลังเผชิญปัญหาต่างๆ อยู่ นั่น การศึกษาควรจะมีบทบาทในการแก้ปัญหาและพัฒนาสังคมให้ดีขึ้น

ดังนั้นเป้าหมายการศึกษา ควรมุ่งให้ผู้เรียนสนใจและตระหนักถึงความสำคัญของตนเอง สร้างความรู้สึกว่าผู้เรียนเป็นสมาชิกของสังคม เป็นส่วนหนึ่งของสังคมและสามารถปฏิรูปสังคมให้ดีขึ้นได้

2)ลักษณะผู้เรียน จะต้องมีความรู้สึกสำนึกในหน้าที่ รับช่วงของการสร้างสังคมใหม่ โดยเหตุนี้ผู้เรียนจำเป็นต้องหาประสบการณ์ด้วยตนเองให้มากที่สุด เพื่อจะได้รู้จักตนเอง รู้สภาพปัญหาของสังคมตนเอง และรู้ว่าทำอะไรให้กับสังคมบ้างในอนาคต และผู้เรียนมีเสรีภาพในการทำสิ่งต่างๆ ที่เห็นว่าเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมได้มากที่สุด

3)ลักษณะครูผู้สอน นักปรัชญากลุ่มปฏิรูปนิยมถือว่าครูจะต้องเป็นผู้นำในสังคม สร้างระเบียบแบบแผนที่เหมาะสมให้เกิดขึ้น ครูมีหน้าที่สอนกระบวนการประชาธิปไตยให้นักเรียน สามารถนำกระบวนการนี้ไปใช้ทั้งขณะที่อยู่ในโรงเรียน และในสังคมอนาคตต่อไป

4)ลักษณะหลักสูตรหรือเนื้อหา หลักสูตรในทัศนะของนักปรัชญากลุ่มปฏิรูปนิยมยึดเอาอนาคตเป็นศูนย์กลาง โดยพยายามจัดให้เหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียนที่ต้องการจะเป็นในอนาคต เนื้อหาวิชาที่จัดไว้ในหลักสูตรจะเกี่ยวข้องกับสภาพและปัญหาของสังคมปัจจุบันเป็นส่วนใหญ่ เน้นหนักในวิชาสังคมศึกษา มักจะจัดหลักสูตรในรูปของหลักสูตรแบบแกน และยึดเอาภาระหน้าที่ภายในสังคมเป็นหลักในการจัด

5)หลักการจัดการเรียนการสอน การจัดเวลาสำหรับการสอน จะมีความยืดหยุ่นได้มากเพื่อให้เหมาะสมกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในลักษณะต่างๆ ได้ ครูให้เสรีภาพแก่ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนเองและทำในสิ่งที่ดีที่สุดเพื่อส่วนรวม

6)บทวิจารณ์ ปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยมถูกวิจารณ์ในลักษณะที่ว่า ในการปฏิรูปสังคมนั้น ค่านิยมที่ดีที่สุดที่คนในสังคมปัจจุบัน ณ สภาพการณ์นั้นๆ พึ่งมีนั้นคืออะไร และสังคมที่จะช่วยให้คนรู้จักตนเองนั้นควรมีลักษณะอย่างไร ปัญหาดังกล่าวนี้ยังหาข้อยุติไม่ได้ ดังนั้นแนวคิดการศึกษากลุ่มปรัชญาปฏิรูปนิยม มุ่งสร้างการเปลี่ยนแปลงและปฏิรูปสังคม ไปสู่สังคมใหม่ที่มีประชาธิปไตย มีความทัดเทียมของบุคคลในสังคม และเป็นสังคมที่มาจากประชาชนโดยแท้จริงมิใช่สังคมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง การศึกษาจึงมุ่งฝึกให้ผู้เรียนมีเสรีภาพในการคิด ยึดหยุ่นมีหลักในการทำงาน เพื่อความเจริญรุ่งเรืองของสังคมที่ตนอาศัย ผู้สอนต้องไม่ทะนงว่าเป็นผู้รู้และเก่งผู้เดียวแต่ต้องพยายามประคับประคองและสนับสนุนให้ผู้เรียนได้ทำกิจกรรมตามที่มุ่งหมาย

5. ปรัชญาการศึกษากลุ่มภาวะนิยม (Existentialism)

Existential มีความหมายว่า ความมีอยู่ หรือเป็นแก่นแท้ของความจริง ซึ่งเน้นการมีอยู่ของมนุษย์แต่ละคน ซึ่งมีสิ่งแวดล้อมและสภาพของตนเอง ปรัชญาการศึกษากลุ่มภาวะนิยม เป็นแนวความคิดที่เน้นความพึงพอใจของผู้เรียนเป็นรายบุคคล ให้ความสำคัญกับเสรีภาพ และความเป็นตัวของตัวเองของแต่ละบุคคล ซึ่งเป็นหน้าที่ของมนุษย์แต่ละคนที่จะเลือกอย่างเสรี สร้างลักษณะของตนเองตามแบบอย่างตนเองปรารถนา การที่มนุษย์จะกระทำ

เช่นนั้นได้จำเป็นต้องมีเสรีภาพเป็นสำคัญ โดยจะเป็นเสรีภาพในการเลือกและตัดสินใจ ซึ่งเสรีภาพต้องควบคู่ไปกับความรับผิดชอบต่อการตัดสินใจนั้น ๆ ที่อาจมีผลต่อตนเองและผู้อื่นด้วย

1) **ความเชื่อแนวคิดทางสังคมและเป้าหมายการศึกษา** กลุ่มภาวะนิยมมีความเชื่อว่า มนุษย์เกิดมาบนโลกพร้อมกับความว่างเปล่าไม่มีสาระอะไรติดมา ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของตัวมนุษย์เองที่จะต้องพยายามค้นหาตัวเอง และเลือกสร้างลักษณะของตนเองที่ตนอยากจะเป็น อาทิ เป็นครู แพทย์ วิศวกร ช่างนา ผู้เสียสละ เป็นต้น ในการเลือกนั้น บุคคลมีสิทธิเสรีภาพปราศจากเงื่อนไข และกฎเกณฑ์ของสังคมบีบบังคับ ดังนั้น**เป้าหมายการศึกษา** มุ่งให้ผู้เรียนได้ค้นพบและรู้จักตนเอง โดยการทบทวน พิจารณาใคร่ครวญและตรวจสอบตนเองอยู่เสมอ ๆ เพื่อให้เกิดสำนึกที่ถูกต้อง การศึกษาช่วยให้ผู้เรียนรู้ศักยภาพของตนเอง

2) **ลักษณะผู้เรียน** มีเสรีภาพอย่างมากในการที่จะเลือกเรียนรู้ในสิ่งที่ตนเองสนใจ ในประเทศไทยได้มีการทดลองจัดตั้งโรงเรียนตามแนวความคิดของปรัชญากลุ่มภาวะนิยมคือ โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก ซึ่งเป็นโรงเรียนที่จัดสอนตามความสามารถของผู้เรียน ตามความชอบของผู้เรียนเป็นหลัก หรือ summer hill, non-grad school เป็นต้น

3) **ลักษณะครูผู้สอน** จะทำหน้าที่เป็นตัวกระตุ้นเร่งเร้าให้ผู้เรียนรับผิดชอบต่อภาระกิจของตนเอง ครูควรพยายามทำให้ผู้เรียนเข้าใจว่า ชีวิตเป็นของตัวผู้เรียนเองดังนั้นผู้เรียนควรเป็นผู้กำหนดแนวทางชีวิตเอง หลังจากได้ศึกษาข้อมูลต่างๆและได้รับคำแนะนำจากครูหรือผู้มีประสบการณ์แล้ว ผู้สอนควรมีความเป็นกันเองและร่วมคิดร่วมทำกับผู้เรียน

4) **ลักษณะหลักสูตรหรือเนื้อหา** ให้ความสำคัญกับทุกรายวิชา ทุกเนื้อหาเสมอภาคกัน หากผู้เรียนเห็นว่าวิชาใดเหมาะกับตนที่จะทำให้ตนเข้าใจสังคมและตัวเองได้ ย่อมถือว่าวิชานั้นเหมาะกับผู้เรียน เนื้อหาในหลักสูตรจะมุ่งเน้นการเจริญเติบโตและพัฒนาการผู้เรียน ดังนั้นวิชาที่สอนจึงมีความโน้มเอียงไปทางหมวดมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

5) **หลักการจัดการเรียนการสอน** ตามแนวคิดของปรัชญากลุ่มนี้ สะท้อนให้เห็นได้อย่างหลากหลายรูปแบบ เช่น การศึกษาในระบบเปิด ผู้เรียนมีอิสระในการเลือกเรียนรายวิชาต่างๆ การสอนแบบไม่มีชั้นเรียน การจัดกลุ่มผู้เรียนหลายกลุ่มอายุ เป็นต้น

6) **บทวิจารณ์** สำหรับข้อวิจารณ์เกี่ยวกับการจัดการศึกษาตามแนวคิดของนักปรัชญากลุ่มภาวะนิยมก็คือ มักจะถูกวิพากษ์วิจารณ์กับการลงทุนทางการศึกษา ทั้งนี้เพราะว่า การจัดการศึกษาเพื่อสนองความต้องการของแต่ละคนนั้น จะต้องเสียค่าใช้จ่ายมากกว่า การจัดการเรียนการสอนเป็นกลุ่ม

เนื่องจากปรัชญาการศึกษาเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดความเชื่อในการจัดการศึกษา ดังนั้นปรัชญาการศึกษาจึงมีอิทธิพลต่อการพัฒนาหลักสูตรโดยตรง สังคมใดที่มีแนวความคิดเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง แนวคิดอันนั้นก็สะท้อนให้เห็นได้จากการจัดหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน และการวัดและประเมินผลการเรียนการสอน ซึ่งพิจารณาได้จากแนวทางการจัดการเรียนการสอนตามลัทธิปรัชญาการศึกษาดังได้กล่าวมาแล้ว ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า ปรัชญาการศึกษาเป็นรากฐานที่สำคัญหนึ่งของการพัฒนาหลักสูตร

นอกจากนี้ธรรมชาติของศาสตร์ทางการศึกษาซึ่งเป็นศาสตร์ประยุกต์ (applied science) แนวคิดตลอดจนวิธีการจัดการศึกษาจึงได้นำเอาความรู้ต่างๆที่ได้จากศาสตร์สาขาต่างๆ เช่น ปรัชญา จิตวิทยา สังคมวิทยา เป็นต้น มาเป็นแนวทางในการดำเนินการจัดการศึกษา โดยศาสตร์ทางการศึกษาจะพยายามเลือกสรรเอาเฉพาะสิ่งที่มีความสำคัญและจำเป็นหรือสามารถนำไปปฏิบัติได้ มาเป็นส่วนประกอบในการจัดการศึกษา วิธีการเลือกสรรสิ่งต่างๆจะครอบคลุมไปถึงการเลือกสรรศาสตร์ต่างๆ ในระดับสาขาวิชา และเลือกสรรเนื้อหาสาระในระดับย่อยซึ่งอยู่ภายในแต่ละสาขาวิชาอีกด้วย

ในเรื่องปรัชญาการศึกษาก็เช่นเดียวกัน เนื่องจากปรัชญาแต่ละลัทธิจะมีทั้งข้อดีและข้อจำกัดในแต่ละสังคม กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือจะเป็นข้อจำกัดอย่างยั้งถ้าจะนำเอาปรัชญาลัทธิใดลัทธิหนึ่งมาใช้กับสังคมไทยโดยตรง การจัดการศึกษาของไทยในอดีต ระหว่างปี พ.ศ.2411-2547 อาจกล่าวได้ว่า เป็นไปตามแนวสาร์ตานิยม (วิทย์ วิศทเวทย์ อ้างถึงในสงัด อุทรานนท์, 2532) แต่ในปัจจุบันอาจเป็นการยากที่จะกล่าวว่าปรัชญาการศึกษาในหลักสูตรไทยเป็นไปตามลัทธิปรัชญาใด

ซึ่งอาจจะบอกได้เพียงแต่ว่าโดยส่วนใหญ่ นั้น มีความสอดคล้องกับลัทธิใดหรือปรัชญาใดมากที่สุดเท่านั้น ตัวอย่างเช่น อาจบอกได้เพียงว่าหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2503 นั้น มีความสอดคล้องกับลัทธิปรัชญาแบบสารัตถนิยม มากที่สุด หรือหลักสูตรประถมศึกษาพุทธศักราช 2521 นั้นมีความสอดคล้องกับปรัชญาลัทธิปฏิรูปนิยม มากที่สุด ที่กล่าวหลักสูตรของไทยมีความสอดคล้องกับลัทธิปรัชญาแบบนั้นแบบนี้มากที่สุดนั้น เป็นเพียงการกล่าวว่าส่วนใหญ่เท่านั้น แนวคิดในการจัดการศึกษาค่อนข้างไปในลัทธิปรัชญาใดปรัชญาหนึ่งเท่านั้น ไม่ได้หมายความว่าทุกอย่างจะเป็นไปตามแนวคิดของปรัชญาลัทธิเหล่านั้นทั้งหมด ทั้งนี้อาจเนื่องจากว่า นอกจากจะมีแนวคิดตามปรัชญานั้นๆแล้วยังมีความคิดจากปรัชญาลัทธิอื่นๆผสมผสานอยู่ด้วย ปรัชญาลัทธิอื่นๆผสมผสานอยู่ด้วย ปรัชญาที่เกิดจากการผสมผสานแนวความคิดของปรัชญาอื่นๆอยู่ มีชื่อเฉพาะว่า “ปรัชญาแบบผสมผสาน (Eclecticism)” โดยลักษณะเช่นนี้จึงกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า หลักสูตรประถมศึกษาของไทยเป็นไปตามลัทธิปรัชญาแบบผสมผสานก็ได้ ซึ่งแนวคิดปรัชญาแบบนี้จะทำการเลือกสรรเอาส่วนที่เห็นว่ามีเหมาะสมจากปรัชญาลัทธิต่างๆมาผสมผสานกันโดยไม่ยึดลัทธิใดลัทธิหนึ่งโดยตรง

ในปัจจุบันเป็นยุคดิจิทัล ยุคอินเทอร์เน็ต ยุคโซเชียลฯ ข่าวสารไร้พรมแดน ทุกคนมีโทรศัพท์มือถือ สามารถเข้าถึงข้อมูลและความรู้ได้ทุกที่ทุกเวลาแบบไร้สายฯ ท่านคิดว่า ความเชื่อของสังคมและความคาดหวังของสังคมในการเตรียมคนสู่อนาคต เป็นอย่างไร ครูผู้สอน ผู้เรียน หลักสูตร และวิธีการจัดการเรียนการสอนควรเป็นอย่างไร?

บรรณานุกรม

- 1.สังัด อุทรานันท์. พื้นฐานและหลักการพัฒนาหลักสูตร. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532.
- 2.กิริติ บุญเจือ. **ปรัชญาลัทธิอัตถิภาวนิยม**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช. 2522.
- 3.ไพฑูรย์ สินลารัตน์. **ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2529.
- 4.อุรวดี รุจิเกียรติติจร. **ปรัชญาการศึกษาเบื้องต้น**. ขอนแก่น. ขอนแก่นการพิมพ์. 2535.
- 5.สมชาย รัตนทองคำ รายงานวิชาปรัชญาการศึกษา, 2540